

SALTANATNI BOSHQARISH TIZIMI. "TEMUR TUZUKLARI" VA ULARNING AHAMIYATI. AMIR TEMURNING TARIXIY XIZMATLARI

Qashqadaryo viloyati, G'uzor tumani

77-sonli Davlat Ixtisoslashtirilgan Maktab-Internati, oliy toifali Tarix fani o'qituvchisi

Raupova Gulnoz Buriyevna

Annotatsiya: Amir Temurni anglash — o'zligimizni anglash demakdir. Amir Temurni ulug'lash — tarix qa'riga chuqur ildiz otgan tomirlarimizga, madaniyatimizga, qudratimizga asoslanib, buyuk kelajagimizni, ishonchimizni mustahkamlash demakdir», deb ta'kidlanadi. Maqola orqali yanada ko'proq malumotga ega bo'lasiz.

Kalit so'zlar: temur tuzuklari —, sharqshunoslik institute, Tarix, insoniyat.

Buyuk Amir Temurning siyosiy faoliyati nafaqat davlatchilik tarixini boyitishda, shu bilan birga hozirgi sharoitda milliy davlatchiligimizni mustahkamlashda ham amaliy ahamiyat kasb etmoqda. Buyuk Amir Temur tomonidan yozilgan muhim asar bu «Temur tuzuklari», ya'ni «Tuzukoti Temuriy»dir. «Qomus ul a'lom» deb nomlangan va Istambulda nashr etilgan komus kitobida: «Amir Temur «Tuzukoti» deb yuritiladigan komuslar majmuasini yozdi. Unda o'zining hayot yo'lini bayon qildi»¹, -deb yoziladi. Amir Temur faoliyatini o'rganishda asosiy manbalardan bo'lgan, turkiycha bitilgan «Temur tuzuklari»ning bir ko'lyozma nusxasi Yamanhokimi Ja'far podshoh tomonidan milliy kutubxonada saqlangan. Bu asarning fors tiliga tarjimasini Mir Abu Tolib Hasaniy at-Turbotiy Makkaga haj qilib qaytib kelganidan so'ng amalga oshirgan. Ana shu nusxa asosida «Temur tuzuklari» bizgacha yetib kelgan va XIX asrning oxirlarida rus tiliga tarjima etilib, nashr qilingan. Asar butun dunyoga mashhur bo'lib, asrlar osha o'z ahamiyatini saqlab qolib, juda ko'p tillarga tarjima qilingan. Arab tili professori, ingliz mayori

Uayt asarning forsiy matnini nashrga tayyorlagan va u 1783 yili Oqsfordda chop etilgan. 1785 va 1890 yillarda ushbu nashrning forscha matni hech o'zgarishsiz Hindistonning Kalkutta va Bombay shaharlarida, 1963 yilda Eronda nashr etilgan. U 1787 yili taniqli fransuz sharqshunosi L.Lyangle tomonidan ushbu asar fransuz tilida ham nashr etilgan.«Temur tuzuklari» ikki bo'lim va 56 banddan iborat bo'lib, kitobda bu bo'limlar maqola deb atalgan. Birinchi maqola Temurning davlatni barpo etish va mustaxkamlash, qo'shinlarni tashkil etish yuzasidan tuzuklaridan iborat. Ikkinchi maqolada esa, Amir Temur tomonidan o'tkazilgan 13 kengash tafsilotlari va ularda buyuk sohibqironningamalga oshirgan tadbirlari bayon etilgan.Shuningdek, «Tuzuklar»ning birinchi qismida Amir Temurning yetti yoshidan to vafotiga qadar (1342-1405 yil 18 fevral) kechgan hayoti va ijtimoiy-siyosiy faoliyati, uning Movarounnahrda markaziy hokimiyatni qo'lga kiritishi, ijtimoiy tarqoqlikka barham berishi va markazlashgan davlat tuzishi, Eron va Afg'onistonni o'z tasarrufiga olishi, Oltin O'rda xoni To'xtamish ustidan qozonilgan g'alaba va nihoyat buyuk jahongirning Ozarbayjon, Turkiya va Hindistonga qilgan harbiy yurishlari ixcham tarzda bayon etilgan.Kitobning II qismiSohibqiron nomidan aytilgan va uning toju-taxt vorislariga atalgan o'ziga xos vasiyat va pandu-nasihatlaridan iboratdir. Unda davlatni idora qilishda kimlarga tayanish, toju-taxt egalarining burchi va vazifalari, vazir va qo'shin boshliqlarining burch va vazifalari, amirlar va boshqa mansabdorlarning toju-taxt oldida ko'rsatgan alohida hizmatlarini taqdirlash tartibi va hokazolar xususida so'z yuritiladi.Ikkinchi bo'limda, ya'ni maqolada Amir Temur shunday deb yozadi: «Mamlakatlarni fatx etuvchi baxtli farzandlarim va jahonni idora etuvchi qudratli nabiralaringa ma'lum bo'lsinkim, tangri taolo dargohidan umidim shulki, ko'plab farzandlarim, avlodim uchun saltanat qurish, davlat tutish ishlarini bir necha tuzukka bog'ladim, va saltanatni boshqarish haqida qo'llanma yozib qoldirdim»¹.Ulug' Amir Temur yana davom etib: «Har mamlakatning yaxshi kishilariga men ham yaxshilik qildim, nafs yomonlar, buzuqlar va ahloqsiz odamlarni mamlakatimdan

quvib chiqardim»2, -deb yozgan edi. Oliyjanob ahloqiy fazilatlarini Amir Temur xazratlari ulug'lab-gina qolmaganlar, balki bu fazilatlarini bajaralishini davlat xududida yashayotgan fuqarolardan, hatto o'z oila a'zolari tomonidan ham so'zsiz bajarilishini talab qilganlar. Amir Temur hukmdor uchun qo'yidagi o'n ikki xislat zarurligini va bu xislatlarning birortasiga amal qilinmasa saltanat ishlariga putur yetishi mumkinligini tarixiy misollar bilan isbot qilib bergan edi. A. Temur hukmdor birinchidan o'z so'ziga ega bo'lishi, ikkinchidan adolatpesha bo'lishi, uchinchidan har ishda faqat o'zi hukm chiqarishi, to'rtinchidan qarorida qat'iy bo'lishi, beshinchidan hukmi joriy etilishi, oltinchidan podsholik ishlarini har kimga topshirib qo'ymasligi, yettinchidan ko'pchilikning fikrini eshitishi, sakqizinchidan shoshmasdan mulohaza bilan ish yuritishi, to'qqizinchidan sipohu, raiyatni umid va qo'rquv orasida saqlashi, o'ninchidan barcha ishni o'z erkicha qilishi, o'n birinchidan o'z ishlariga birovni sherik qilmasligi va o'n ikkinchidan davlat ishlarini maxfiy saqlab, boshqalardan ogoh va hushyor bo'lishligi lozimligini alohida o'qtirgan edi. Buyuk davlat arbobimilliy va xalqaro iqtisodiyotni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratdi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati:

1. Temur tuzuklari [forschadan Alixonto'ra Sog'unliy va Habibulla Karomatov tarjimasini], T., 1991, 1996;
2. Karomatov H., "Temur tuzuklari"ni O'zbekistonda o'rganish muammolari (Temuriylar davri madaniy yodgorliklari), T., 2003
3. Khakimov, S. R., & Sharopov, B. K. (2023). Educational Quality Improvement Events Based on Exhibition Materials in Practical Training Lessons. *American Journal of Language, Literacy and Learning in STEM Education*, 1(2), 5-10.
4. Yuvmitov, A., & Hakimov, S. R. (2021). Influence of seismic isolation on the stress-strain state of buildings. *Acta of Turin Polytechnic University in Tashkent*, 11(1), 71-79.

5. Шаропов, Б. Х., Хакимов, С. Р., & Рахимова, С. (2021). Оптимизация режимов гелиотеплохимической обработки золоцементных композиций. *Матрица научного познания*, (12-1), 115-123.
6. Ювмитов, А. С., & Хакимов, С. Р. (2020). ИССЛЕДОВАНИЕ ВЛИЯНИЯ СЕЙСМОИЗОЛЯЦИИ НА ДИНАМИЧЕСКИЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗДАНИЯ. *Acta of Turin Polytechnic University in Tashkent*, 10(2), 14.
7. Hakimov, S., & Dadaxanov, F. (2022). STATE OF HEAT CONDUCTIVITY OF WALLS OF RESIDENTIAL BUILDINGS. *Science and innovation*, 1(C7), 223-226.
8. Yuldashev, S., & Hakimov, S. (2022). ТЕМИР ЙЎЛ ТРАНСПОРТИДАН КЕЛИБ ЧИҚАДИГАН ТЕБРАНИШЛАР ҲАҚИДА. *Science and innovation*, 1(A5), 376-379
9. Хакимов, С. (2022). АКТИВ ВА ПАССИВ СЕЙСМИК УСУЛЛАРИ ҲАМДА УЛАРНИНГ АСОСИЙ ВАЗИФАЛАРИ. *Journal of Integrated Education and Research*, 1(2), 30-36.
10. Yuldashev, O. (2021). ЭКИШДАН ОЛДИН ТУПРОҚҚА ИШЛОВ БЕРИШНИНГ ЯНГИ ТЕХНОЛОГИЯСИ. *Agro protsessing*.